

İRADE BOZUKLUKLARI YÜZÜNDEN SÖZLEŞME İLE BAĞLI KALMAK İSTEMEDİĞİNİ BİLDİRME¹ BİR ÜST SÜRE İLE SINIRLANDIRILMIŞ MIDIR?

Asistan Dr. Kevork ACEMOĞLU

İradesi bozukluğa uğramış kimse, BK 31 gereğince bu sözleşme ile bağlı kalmak istemediğini bir yıl içinde belirtmezse, sözleşme artık onun bakımından da bağlayıcı ve borç doğurucu olmaya başlar. Bu bir yıllık süre, yanılma ve aldatma için bozukluğun anlaşıldığı, korkutma için ise, korkunun ortadan kalktığı andan başlar. Kanun, bu konuda, genel olarak yaptığı gibi, bir üst süre, yani sözleşmenin yapıldığı andan başlayan ve iradesi bozukluğa uğrayan bunu ne zaman öğrenirse öğrensin, ondan sonra artık ileri süremeyeceği bir süre, belirtmemiştir. Öyleyse durum ne olacaktır? İradesi bozukluğa uğrayan, bunu, sözleşmenin yapılmasından yıllarca sonra da ileri sürebilecek midir? Bu doktrinimizde tartışılmış bir konudur. Von Tuhr yanılma ve aldatma bakımından², Oğuzman ise sadece aldatma bakımından³ bir üst sürenin söz konusu olmadığını, iradesinde bozukluk bulunan kimsenin, bunu öğrenmedikçe sözleşmenin yapılmasından sonra uzun yıllar bile geçmiş bulunsa, bağlı kalmak istemediğini bildirmek hakkına sahip olduğunu söylemektedirler. Göktürk ise, burada bir boşluğun bulunduğunu bunun da kıyas yolu ile doldurulmak gerektiğini savunmaktadır⁴. Biz bu incelememizde ko-

1) İrade bozukluklarından ötürü hükümsüzlüğü isteme yetkisini, bu şekilde nitelendirmeyi uygun bulduk. Von Tuhr'un ileri sürdüğü (sh. 321) «Anfechtbarkeit» «bozulabilirlik» kısa olmakla birlikte, kendisinin de belirttiği üzere bu kavramı anlatabilmekten uzaktır; çünkü BGB'den farklı olarak bizde, baştanberi hükümsüzlük vardır.

2) *von Tuhr*, s. 324, dn. 22.

3) *Oğuzman*, s. 265 is.

4) *Göktürk*, 151. Ne var ki, Göktürkün kanundaki boşluktan söz etmesine rağmen sonra da bunun kıyas yolu ile doldurulmasını salık vermesi anlaşılabilir gibi değildir. Boşluk, bir konuda uygulanabilir bir hükmün bulunama-

nuyu en geniş şekilde ele alan Oğuzmanın fikirlerini esas tutarak düşündüklerimizi açıklamaya çalışacağız.

İlk önce çözmemiz gereken mesele, bu bakımdan irade bozuklukları arasında bir ayırım gözetmenin mümkün olup olmadığıdır. Gerek von Tuhr, gerekse Göktürk, hiçbir gerekçe ileri sürmeksizin meseleyi aldatma ile yanılmaya hasretmişlerdir. Oğuzman ise meseleyi sadece aldatma için kabul ederken şu gerekçeleri ileri sürmektedir⁵. Bu mesele yanılma için söz konusu değildir. Çünkü BK 25⁶, yanılanın buna dürüstlük kaidelerine aykırı bir şekilde dayanamayacağını söylemektedir. Oysa, çok uzun bir süre sonra yanılmaya dayanma, bu kaidelere aykırı düşecektir. Korkutmada ise bir yıllık süre korkunun ortadan kalkacağı andan başlayacağından, problem kendini sadece aldatmada gösterebilir.

Biz önce bu ayırımı katılamamaktayız. Kanunumuz, irade bozukluklarının sonuçları bakımından bir fark gözetmek istediği zaman bunları açıkça belirtmiştir. Bunların dışında, bütün bozuklukların aynı sonuçlara bağlı kılınmak istediğini kabul gerekir. Korkutmada, sürenin korkunun ortadan kalktığı andan itibaren başlayacağını söylemek, meselemizi çözüme yetmez. Tersine asıl mesele burada başlamaktadır. Acaba korku sözleşmenin kurulmasından onbeş yıl sonra ortadan kalkarsa korkutulan bir yıl içinde bağlı kalmak istemediğini bildirebilecek midir?

Yanılma bakımından ileri sürülen sınır, von Tuhr tarafından görülmemiş olmasına rağmen daha düşündürücüdür. Gerçekten de çok uzun zaman sonra yanılma yüzünden bağlı kalmak istemediğini bildirme dürüstlük kaidelerine aykırı düşecektir. Ama bu hakkın sınırını sadece dürüstlük kaideleri gibi nisbî, her olay için ayrı ayrı ele alınması gereken, hukukî durumu kesin bir güvenliğe kavuşturamayacak bir kavrama bağlamak ne dereceye kadar doğru olur? Dürüstlük kaideleri, öğrenmeden başlayan bir yıllık sürenin dolma-

---

ması demektir. Kıyas yolu ile uygulanabilecek bir hüküm varsa, kanunda zaten boşluk yoktur.

Tunçomağ, 240 da bu çözüme katılmakta tereddüt etmektedir.

5) *Oğuzman*, s. 266.

6) *Oğuzman*, BK 25'in yanında 26. maddeyi de yanılmadan ötürü bağlı kalmak istemediğini bildirme hakkının sınırlandırılması olarak ileri sürmektedir. Oysa madde, bağlı kalmak istemediğini bildirme hakkının bir sınırını değil, bu hakkın kullanıldığı bazı durumlarda yan sonuçları göstermektedir.

sına bile çok kere müsaade etmeyebilir⁷. Ama bunun yanında çok uzun bir süre geçse bile bazı durumlarda yanılma dürüstlük kaide-leri ile karşılaşmaksızın ileri sürülebilir. Yanılmada karşı tarafın da ihmalinin bulunduğu, yanılmayı karşı tarafın da bildiği — ta-biî bunu söylemek mükellefiyeti yoksa —, yanılmanın çok önemli bir temele ilişkin olduğu durumlarda, bu, pekâlâ düşünülebilir. Ya-nılmanın dürüstlük kaidelerine aykırı düşmeden ileri sürülebileceği bir tek durum bile bulunsa, incelediğimiz konu bakımından yanıl-mayı bertaraf etmemiz doğru olmaz.

Konumuzun çevresini bu şekilde çizdikten sonra meselemizi in-celemeye başlayalım. Gerçekten, BK. bu konuda bir üst sınır gös-termemiştir. Ancak, burada iki ayrı hususu, birbirlerinden dikkatle ayırarak, incelemek gerekir. Bunlardan birincisi, bu konuda başka bir üst sürenin kıyas yolu ile konumuzda uygulanabilip uygulanamıyacağı, ikincisi ise, uygulanamıyacağı kabul edilecek bile olsa başka bazı sürelerin bu hakkın kullanılmasını fiilen sınırlayıp sı-nırlamıyacağıdır.

Kanaatimizce gerçekten de irade bozukluklarının ileri sürüle-bilmesi bakımından başka bir üst süreyi kıyas yolu ile uygulamak imkânı yoktur. Ne alacaklar için BK 125 te düzenlenen genel hü-küm, ne de sebepsiz zenginleşme⁸ için BK 66 daki üst süre, kıyas yolu ile olayımızda uygulama alanı bulamaz. Oğuzman bu bakımdan tamamen haklıdır⁹, evlenme ve ölüme bağlı tasarruflardaki irade bozukluklarının ileri sürülebileceği üst süre de yine *kıyas yolu ile* olayımızda uygulanamaz. Çünkü bütün bu diğer üst süreler mahi-yetçe farklı olan hukukî eksiklikler için düzenlenmiştir. Kıyas ise, ancak benzer mahiyetteki müesseselerin hükümlerini birbirlerine uygulamaya yarayabilir.

Ancak, kıyas yolu ile uygulanamıyacak bu sürelerden bazıları, fiilen, bağlı kalmak istemediğini bildirme hakkını sınırlayabilirler. Bu bakımdan Oğuzmandan ayrılıyoruz. Oğuzmandan farklı olarak

7) *von Tuhr*, s. 324.

8) Yargıtay, bir kararında Oğuzmanın haklı olarak tenkid ettiği uy-gun olmayan bir çözümle, aldatma halinde bozukluğu ileri sürüp şeyi geri is-teme hakkının, sebepsiz zenginleşme dâvasının on yıllık süresi ile sınırlanmış bulunduğunu kabul etmiştir (30.5.1951 tarihli Hukuk Genel Kurulu Kararı, E. 1 - 233/K. 100, Ad. Der. 1953, s. 310).

9) *Oğuzman*, s. 268.

yanılmayı da incelememizin sınırları içine aldığımızdan, bize göre, von Tuhr'un da haklı olarak belirttiği gibi, sebepsiz zenginleşme dâvasının on yıllık üst sınırı, bazı konularda tartışmamızı anlamsız bırakabilir¹⁰. Yanılan, bazı durumlarda yanılmada mücerret kazandırmalarla karşı tarafa temin ettiklerini sebepsiz zenginleşme ile geri isteyebileceğinden¹¹, bu dâvanın on yıllık üst süresi geçtikten sonra, irade bozukluğunu ileri sürebilse bile bunun hiçbir pratik sonucu olamayacaktır. Biran için yanılmayı inceleme çevremizin dışında bırakıp, meseleyi Oğuzman gibi sadece aldatma için ele alırsak yine de sebepsiz zenginleşme dâvasının küçümsenemeyecek bir rol oynayabileceğini görürüz¹². Çünkü, aldatmada irade bozukluğu daima tasarruf işlemine de bulaşacağı için, sebepsiz zenginleşme dâvasının hiç söz konusu olmayacağı sanılabilirse de aslında olayların çok büyük çoğunluğunda aldanmış alıcıdır ve geri isteyeceği para olduğu için bunu zarurî olarak sebepsiz zenginleşme dâvası ile isteyecektir. Bu yüzden inceleme sadece aldatmaya bile hasredilse, çok kere sebepsiz zenginleşme dâvasının on yıllık süresi, irade bozukluğunun on yıldan sonra ileri sürülebilmesi imkânını ortadan kaldıracaktır. Bunun yanında, eğer aldanmanın konusu bir gayrimenkul ise, fevkalâde kazandırıcı zamanaşımı da bunun ileri sürülmesini sınırlandırabilir.

Bütün bunlardan sonra asıl meselemize gelebiliriz. İrade bozuklukları yüzünden sözleşme ile bağlı kalma istemediğini bildirmenin kanun tarafından bir üst süre ile sınırlandırılmış olmamasını acaba nasıl yorumlamak gerekir? Bilindiği gibi, kanunun bir mesele hakkında uygulanabilecek bir hüküm koymamış olması iki türlü yorumlanabilir. Kanunda ya bir boşluk vardır, ya da kanunkoyucu, bu meseleyi menfî olarak cevaplandırmaktadır. Oğuzman, inceleme konumuzda kanunun bir hüküm taşımadığını, bozukluğu ileri sürme hakkının bir üst süre ile sınırlandırılmak istenmediği şeklinde yorumlamaktadır. Bize göre ise kanunda bu konuda bir boşluk bulunmaktadır. Çünkü, kanunda menfî bir çözümün varlığını kabul edebilmek için bu çözümün kanunun diğer hükümlerine ve bütününe gayesine uygun düşmesi gerekir. Oysa, sözleşme ile bağlı kalmak is-

10) *von Tuhr*, s. 324 dn. 22.

11) *Tunçomağ*, s. 241.

12) *Krş. Oğuzman*, s. 269, dn. 26.

temediğini bildirme hakkının bir üst süre ile sınırlandırılmamış sayılması şu bakımlardan uygun düşmeyecektir :

1) Yukarıda da belirttiğimiz gibi ,bir üst sürenin kabul edilmemesi birçok durumlarda tamamen anlamsız kalacak ve kendiliğinden bir süre belirecektir. Bir üst sürenin mevcut olmadığını savunan von Tuhr da bunu ifade etmektedir.

2) İsviçre - Türk Medenî Kanunu sisteminde ileri sürülmesi bir süreye bağlı tutulduğu halde, bu ileri sürülmenin bir üst süre ile sınırlandırılmadığı hiçbir hükümsüzlük çeşidi mevcut değildir. Kanun bazı hükümsüzlük çeşitlerinin her zaman ileri sürülebileceğini kabul etmiş, bunun dışında ise bir alt süreye bağladığı hükümsüzlükleri daima bir üst süre ile de sınırlamıştır.

3) Bir an için böyle bir üst sınırın konulmaması arzu edildiği düşünülürse, acaba bunun gayesi ne olabilir? Şüphesiz ki ilk akla gelecek olan karşı tarafa bir medenî hukuk cezası tertibetmektir. Ne var ki ilk başta gösterdiğimiz üzere yanılmayı bu çözümün dışında bırakabilmek için yeter derece haklı deliller ileri süremediğimiz için, bu gayeyi de derhal reddetmek gerekecektir. Ayrıca, başka ne gaye ileri sürersek sürelim, bu çözüm, sadece yanılma halinde de tamamen kusursuz olabilecek karşı tarafın başına böyle bir demokles kılıcı astığı için, derhal reddedilmek gerekir.

4) Medenî Kanun, evlenme ve ölüme bağlı tasarruflardaki irade bozukluklarını ileri sürmeyi beş yıllık bir üst süre ile sınırlandırmıştır. Bu gözönünde bulundurulunca, mesele istenildiği gibi sadece aldatma için bile ele alınırca, borçlar hukuku ile ilgili irade bozukluklarının bir üst süreye bağlı olmaksızın ileri sürülebileceği savunulamaz. Çünkü;

a) Evlenme ve ölüme bağlı tasarruflar son derece kişiye bağlı ve yapılmasına onları yapanın iradesinden başka hiçbir şeyin âmil olmaması gereken işlemlerdir. Öyleki örneğin, ölüme bağlı tasarruflarda saikteki yanılma bile tasarrufu bozar. İmdi, bunlardaki irade bozukluğu bir üst süre ile sınırlandırılmış olduğu halde, borçlar hukuku ile ilgili işlemlerde bu sınırın bulunmaması kabul edilebilecek bir sonuç değildir.

b) Evlenme olsun, ölüme bağlı tasarruflar olsun hayatta bir kere yapılacak işlemlerdendir. Bunların hükümsüzlüğünü bir üst sü-

re ile sınırlı saydıktan sonra işlem ve tedavül güvenliği bakımından büyük önemi olan borçlar hukuku sözleşmelerini süresiz olabilecek bir hükümsüzlük tehdidi ile karşı karşıya bırakmak akıl alır bir hukuk politikası değildir.

Hemen bu konuda şu itirazla karşılaşabiliriz. Evlenmede olsun, ölüme bağlı tasarruflarda olsun işlem, mahiyeti yüzünden devamlı bir hükümsüzlük tehdidinde bağlı kılınmak istenmemiştir. Ama her iki işlemde de hükümsüzlüğün bir alt süreyle bile sınırlı olmaksızın daima ileri sürülebileceği durumlar olduğu hatırlanırsa bu iddianın pek o kadar önemli olmadığı ortaya çıkar.

Bütün bu sebepler yüzünden, biz, kanunda bu konuda bir boşluk olduğuna inanıyoruz. Yargıç, MK 1 gereğince bu boşluğu dolduracaktır. Kanaatimize göre yargıcın burada kabul edeceği süre de hiç bir zaman beş yıldan daha uzun olmamalıdır. Aksi takdirde yine yukarıda açıkladığımız evlenme ve ölüme bağlı tasarruf hakkındaki hükümlerle tutarsızlığa düşmüş olur.

Asistan Dr. Kevork ACEMOĞLU

BAŞVURULAN ESERLER

Göktürk — Borçlar Hukuku, Ankara 1947.

Oğuzman — L'annulation d'un contrat à cause de dol est-elle limitée par un délai maximum? SJZ 1963, s. 265. D.

Tunçomağ — Borçlar Hukuku Dersleri, İstanbul 1961.

von Tuhr, (Çev. Edege) — Borçlar Hukukunun Umumî Kısmı, İstanbul 1953.